

گفت و گو با حجت الاسلام محمود متوسل آرانی
کارشناس مسئول گروه دینی دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی

تغییر کتاب های دینی

تنظیم گفت و گو: محمد دشتی

کار سختی که حاصل شیرین دارد!



در روش و شیوه کتاب های جدید، به فعالیت های دانش آموز و حضور فعال او در بحث های درسی خیلی توجه شده است

حجت الاسلام محمود متوسل آرانی به عنوان کارشناس مسئول گروه دینی پاسخ گوی سؤالات ما در خصوص کتاب دینی سال سوم راهنمایی است که با عنوان جدید «پیام های آسمان» از سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ وارد اجرای سراسری می شود. در این گفت و گوی صمیمی وی به بسیاری از سؤالات ما که به نمایندگی از معلمان درس دینی دوره راهنمایی تحصیلی مطرح کرده ایم، با صداقت و شفافیت پاسخ داده است و در عین حال قول می دهد که پس از اجرای سراسری کتاب های دینی جدید، گپ و گفت مفصل تری در این خصوص داشته باشیم. حاصل این گفت و گو اینک پیش روی شماست!

آجرهای گذشته را برای بنای ساختمانی جدید و دلپذیر برای مخاطب با هنرمندی به گونه ای به کار گرفته است که ضمن ساختن بنایی مورد پسند مخاطب، نیازهای او را در قالبی تازه و جذاب به سامان برساند. یعنی آجر و سیمان بنا همان مصالح گذشته است ولی نوع معماری و چینش به گونه ای است که دانش آموز ما احساس راحتی و دلپذیر بودن آن را داشته باشد.

○ آیا صرفاً تغییر رویکرد کتاب های دینی برای

حصول نتیجه ای که انتظار دارید کافی است؟

● با عنایت به اتفاقی که در مجموعه کتاب های دینی در سطح سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی و دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی افتاده است، امیدواریم که اتفاق تکمیل کننده ای هم در مدارس ما صورت گیرد

○ چه ویژگی مهمی در کتاب های جدید وجود دارد که آن ها را با کتاب های قبلی متفاوت کرده است؟

● ویژگی مهم کتاب های «پیام های آسمان» مربوط به دوره راهنمایی تحصیلی این است که نگاه به مباحث دینی را متحول کرده است. به جای این که از زاویه اصول دین، فروع دین و احکام به این درس بنگرد، از زاویه انسانی که نیاز به راه و راهنما دارد آن را مورد توجه قرار داده است؛ یعنی محور کتاب انسان است و موضوعات با محوریت انسان و نیازهای او تدوین شده اند. طریق ارائه و چینش مطالب به گونه ای است که دانش آموز ضمن درک طرح نیازهای روز خود با علاقه مندی و لذت بیشتری پای این درس می نشیند. یعنی معمار جدید همان



و ان شاء الله نگاه دانش آموزانمان با گرایش به فطرت پاکی که دارند، نگاهی بهتر و مؤثرتر به دروس دینی بشود و آن‌ها بتوانند از متون جدیدی که سعی شده مهارت‌های ذهنی و فکری و حتی عملی آن‌ها را در مسائل دینی افزایش دهد، بهره بیشتر و لذت عمیق تری ببرند.

البته ما معتقدیم که این اتفاق صورت عمل پیدا خواهد کرد؛ زیرا نوع بازخوردها حاکی از تأثیرگذاری و مفید بودن این متون است و معلمانی که با ما ارتباط دارند بر این امر صحنه می‌گذارند که نگاه و برخورد دانش‌آموزان به دروس دینی عوض شده و با علاقه‌مندی بیشتری آن را فرامی‌گیرند. نکته دومی که در کتاب‌های جدید وجود دارد اما متأسفانه در کتاب‌های قدیم نبود، شیوه فعال در ارائه و یادگیری درس است. کتاب‌های گذشته ما به فرایند یاددهی - یادگیری که نیازمند روش فعال تدریس بود، توجه زیادی نداشتند و متون درس به گونه‌ای بود که معلم به عنوان متکلم وحده، محور همه فعالیت‌های کلاسی بود ولی در روش و شیوه کتاب‌های جدید، به فعالیت‌های دانش‌آموز و حضور فعال او در بحث‌های درسی خیلی توجه شده است. حتی شاید بتوان گفت دانش‌آموز، سهم کمتری از معلم برای یادگیری ندارد و همان‌گونه که معلم فعالیت‌هایی را برای یاددهی بیشتر و بهتر انجام می‌دهد، این زمینه وجود دارد که دانش‌آموز هم با شرکت در بحث‌ها و فعالیت‌های کلاسی به نحو بهتری یاد بگیرد. یعنی زمینه اصلی یادگیری بر تعامل بین دانش‌آموز و معلم گذاشته شده است و در حقیقت آموزش در یک فرایند یاددهی - یادگیری دوسویه و تعاملی محقق می‌شود.

البته کار همکاران معلم ما در مدارس کمی سخت شده و نیاز است که با آمادگی بیشتری در کلاس درس حاضر شوند؛ چون اداره کلاس با دروس و شیوه‌های جدید، بدون آمادگی و مطالعه قبلی دیگر امکان‌پذیر نیست. عزیزان ما باید قبل از حضور در کلاس با مراجعه به متن کتاب برای فعالیت‌های درسی در کلاس آمادگی‌های لازم را پیدا کنند.

○ برای معلمانی که فرصت آموزش در ارتباط با کتاب جدید را نداشته‌اند چه کاری انجام داده‌اید؟

● کاری که در این ارتباط انجام داده‌ایم این است که از دوره‌هایی که سپری شده با حضور مؤلف کتاب که در مشهد مقدس انجام گرفته است، فیلم تهیه کرده‌ایم. در مرحله اول سیدی این دوره‌ها برای سرگروه‌های دروس دینی استان‌ها ارسال شد و ان شاء الله در مرحله دوم نیز این فیلم‌ها برای معلمان دینی دوره راهنمایی سراسر کشور ارسال می‌شود.

حسن این کار این است که معلمان محترم و کسانی که احیاناً دوره تدریس این دروس را نگذرانده‌اند، به طور مستقیم با شیوه تدریس این درس (که از سوی مؤلف کتاب صورت می‌پذیرد) آشنا می‌شوند. در این فیلم‌ها مؤلف به

سؤالات معلمانی هم که در دوره آموزشی حضور داشته‌اند، پاسخ گفته و به شیوه‌های ارزیابی درس هم اشاره شده است؛ بنابراین از جهات گوناگون می‌تواند برای معلمان این درس مفید و مؤثر باشد.

○ معلمان این درس علاوه بر بحث تسلط بر روش‌های تدریس، باید چه ویژگی‌های خاصی داشته باشند؟

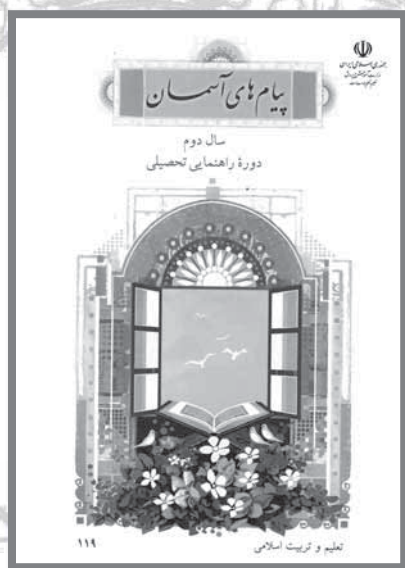
● طبیعتاً کسی که قرار است دینی تدریس کند، باید به لحاظ دانشی حداقل دارای مدرک کارشناسی الهیات بوده و یا دروس حوزوی را تا سطح ۲ گذرانده باشد، تا یک آشنایی اجمالی با مباحث دینی داشته باشد.

○ یعنی اگر کسی بر کلام مسلط باشد هم کفایت نمی‌کند؟

● نه در این حد کافی نیست. چون مباحث ما به خصوص در دوره راهنمایی فقط مباحث کلامی نیست. در این‌جا بیشتر مباحث، مباحث اخلاقی و اجتماعی است و مباحث کلامی در این دوره خیلی پرتنگ نیست. مباحث کلامی بیشتر در دوره دبیرستان مطرح می‌شود. و در دروس دین و زندگی مصداق دارد. تفاوت عمده‌ای که بین این کتاب‌ها و کتاب‌های قبلی وجود دارد، این است که کتاب‌های قبلی در مقام اثبات بودند ولی این کتاب‌ها در مقام توصیف هستند. یعنی وجود خداوند مبتنی بر فطرت پاک بچه‌ها پذیرفته شده است و فقط قصد این است که بگوید خدا این‌گونه است و ما چگونه باید با خدا ارتباط برقرار کنیم. البته در دوره دبیرستان جنبه کلامی دروس حفظ شده است و جنبه‌های اثباتی هم در حدی که لازم بوده لحاظ شده است.

در کتاب‌های معلم هم تأکید شده است که در دوره راهنمایی معلم به دنبال اثبات نباشد و همواره به توصیف و تبیین رابطه بین خالق و مخلوق بپردازد.

تفاوت عمده‌ای که بین این کتاب‌ها و کتاب‌های قبلی وجود دارد، این است که کتاب‌های قبلی در مقام اثبات بودند ولی این کتاب‌ها در مقام توصیف هستند



○ آیا معلمی که کتاب دینی قدیم را تدریس کرده و حال قرار است کتاب جدید را تدریس کند به لحاظ دانشی، نیاز جدیدی دارد یا نه می تواند با همان بنیة دانشی قبل کتاب جدید را تدریس کند؟

● به لحاظ شیوة آموزش و بهره گیری از روش فعال تدریس، معلم این درس حتماً باید آمادگی های لازم را داشته باشد و اگر نیاز بود آموزش های مرتبط را هم ببیند. برای متون نو، افزایش توان مهارتی معلمان و فراگرفتن مهارت های لازم برای تدریس این درس با شیوه های جدید مهم است و علاوه بر این در موضوعات جدیدی که مطرح شده، لازم است معلمان دانش افزایی لازم را داشته باشند.

○ با توجه به بررسی هایی که انجام داده اید و به آن ها اشاره کردید، در خصوص پذیرش و تدریس

عکس: غلامرضا بهرامی



هم منطبق با اهداف در نظر گرفته شده در این درس باشد.

○ اتفاقاً بحث چالشی ما هم در همین جاست! شما چه شاخصی دارید که مشخص کند خروجی های حاصل از فراگرفتن مطالب کتاب جدید با کتاب قدیم متفاوت خواهند بود؟ آن دوره چه مشکلی داشته است که با برداشتن شاخص نمره و آزمون و جایگزین کردن شاخص جدید حل خواهد شد؟

● شیوه های ارزش یابی ما در خصوص کتاب جدید به کلی متفاوت شده و برخی از چالش های ما هم اتفاقاً در همین بخش است.

ما در گذشته موفقیت را در این درس می دانستیم که معلم مطالبی را تدریس کند، دانش آموز حفظ کند و در پایان سال هم در آزمون این درس نمره عالی کسب کند. با این فرض معلم ما هم زمانی که دانش آموزان با نمرات عالی و خوب امتحان را پشت سر می گذاشته اند، احساس توفیق و انجام درست وظیفه را داشت. اما این نمرات تنها نشان دهنده این بود که دانش آموز درس دینی را به خوبی حفظ کرده است و شاخصی برای باور وجودی آن توسط دانش آموز و مهم تر از آن به کارگیری در زندگی واقعی وی نبود.

شیوة کتاب های جدید مبتنی بر شیوه ای تعاملی است و بر حفظ کردن مطالب نه تنها تأکید ندارد، بلکه دائماً معلمان را از این موضوع پرهیز می دهد. همکاران ما باید مراقب باشند تا ارزیابی و امتحان و ارزش یابی آن ها، ناظر بر محفوظات نباشد.

در ارزیابی به شیوة جدید که به یکی از مشکلات ما هم تبدیل شده است، برای پایان هر نیمسال فقط ۸ نمره جهت آزمون کتبی در نظر گرفته ایم و ۱۲ نمره آن مربوط به ارزیابی مستمر معلم از فعالیت های کلاسی دانش آموز است. یعنی دانش آموز باید با تعامل و شرکت در کلاس و

به شیوة مطرح شده در کتاب های جدید احیاناً چه مقاومت هایی وجود دارد؟

● مقاومت هایی که ما تا به حال در برخی از موارد با آن روبه رو بوده ایم، مربوط به سابقه و تجربه همکارانی است که سال ها کتاب های قدیم را تدریس کرده اند. یعنی گاهی اوقات معلمان می گویند ما این درس را به مدت ۲۵ سال کمتر یا بیشتر تدریس کرده ایم و شیوه هم شیوة درستی بوده است.

○ این همکاران خودشان را در ارزیابی با شاخص امتحان موفق هم ارزیابی می کنند؛ چون می گویند دانش آموزان ما با نمرات عالی این درس را پشت سر گذاشته اند.

● بله ولی آن ها فقط از نظر خودشان موفق هستند. اگر شاخص ما فقط نمرات حاصل از آزمون های حفظی باشد، آن ها موفق هستند ولی مسئله این است که ما فقط به نمره دانش آموز نظر نداریم، بلکه مهم این است که خروجی نهایی

نیاز جدید برای متون نو، افزایش توان مهارتی معلمان و فراگرفتن مهارت های لازم برای تدریس این درس با شیوه های جدید است

فهم مطالب و پاسخ‌گویی به پرسش‌های معلم در کلاس این ۱۲ نمره را کسب کند و حتی اگر در آزمون نهایی نمره کامل هم بگیرد، موفق به گذراندن این درس نخواهد شد.

○ فکر می‌کنید چه کارهایی دیگری باید صورت گیرد تا نگاهی که شما به این درس دارید به معلمان هم منتقل شود؟

● ما دو کار دیگر را هم باید انجام دهیم و دو گروه را در ارتباط با کتاب‌های دینی توجیه کنیم؛ گروه اول معاونان آموزشی آموزش و پرورش، به خصوص در دوره راهنمایی هستند. در ابتدا باید این دوستان در ارتباط با کار و شیوه ارزش‌یابی مورد نظر ما آگاه و توجیه شوند. متأسفانه بخشی از مشکل این است که این دوستان چندان عنایت و توجهی به این بحث ندارند.

بخش دوم هم توجیه معلمان است که البته کار سختی به نظر می‌رسد ولی با این حال این کار شروع شده است. همان‌طور که اطلاع دارید ارزیابی در دوره ابتدایی توصیفی می‌شود. سال گذشته اول ابتدایی توصیفی شد. و هر سال کلاس‌های بالاتر را دربر می‌گیرد تا ان‌شاءالله در چند سال آینده کل ارزش‌یابی سطوح مختلف توصیفی شود. اگر این اتفاق به درستی صورت بگیرد در ۴، ۵ سال آینده، با آشنایی دانش‌آموز و معلم با شیوه ارزش‌یابی توصیفی، به‌طور طبیعی ارزش‌یابی مستمر و تکوینی هم جای خود را در نظام آموزشی باز خواهد کرد.

البته نمی‌توان انتظار داشت که یکباره و یکساله، شیوه ارزش‌یابی در آموزش و پرورش که معلم و دانش‌آموز به آن عادت کرده‌اند به کل عوض شود.

از سویی دیگر زمانی که شیوه ارزش‌یابی عوض می‌شود، سازوکارهای کارنامه دانش‌آموزان در مدارس هم تغییر پیدا می‌کند و همراه شدن بدنه مدرسه و آموزش و پرورش با این تغییر مدتی زمان می‌برد که نمی‌توانیم به آن بی‌توجه باشیم.

کار، کار سختی است ولی زمانی که معلمان و دانش‌آموزان ما به مرور به این شیوه عادت کنند، حاصل آن شیرین خواهد بود.

○ شما تاکنون از پتانسیل و ظرفیت گروه‌های آموزشی در استان‌ها و مناطق دیگر به چه میزان استفاده کرده‌اید؟

● دوستان ما از ظرفیت گروه‌های آموزشی به خوبی استفاده می‌کنند. ما به‌طور ماهانه با همدیگر در تماس هستیم. متأسفانه این جنبه از کار قبلاً ضعیف بود. ما فهرست کامل این دوستان را داریم که ماهی حداقل یک بار با آن‌ها تماس می‌گیریم و در صورت نیاز از طریق ارتباط پیامکی مطلبی را به ایشان اعلام می‌کنند و نتیجه را پی‌گیری می‌شوند. این دوستان هم هر کاری داشته باشند به‌طور

مستقیم با دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی تماس می‌گیرند. راه دیگر ارتباط از طریق وبگاه دفتر است. ما نیازهایی را که توسط سرگروه‌های آموزشی اعلام می‌شود، بلافاصله از طریق وبگاه پاسخ می‌دهیم و بدین ترتیب نتایج در اختیار دبیران قرار می‌گیرد.

در حال حاضر ارتباط ما با سرگروه‌های آموزشی خیلی خوب شده است.

○ با دقت در متون درسی دینی جدید به نظر می‌آید شما بر بحث تعلیم و تربیت اسلامی تأکید داشته‌اید. در ادبیات دینی ما، یکی از جنبه‌هایی که در تعلیم و تربیت اسلامی مورد توجه قرار گرفته، بحث جنسیت است. از طرفی شما گفتید که رویکرد ما در دوره راهنمایی تحصیلی رویکرد اخلاقی است. به نظر شما این موضوع در کتاب‌های جدید چگونه مورد توجه قرار گرفته است؟ چون من کتاب را تا حد زیادی پسرانه می‌بینم!

● البته آن‌چه را که شما اشاره کرده‌اید، برخی از معلمان هم اظهار داشته‌اند و ما آن را خیلی نپذیرفته‌ایم؛ چون در بررسی‌های انجام شده به این نتیجه رسیده‌ایم که چنین نیست. ولی اگر خانم‌ها با حساسیت به این موضوع بنگرند، شاید چنین احساسی را داشته باشند که کتاب‌ها پسرانه است.

○ البته من این موضوع را خودم به عنوان یک ناظر بیرونی و فارغ از نگاه معلمان عرض می‌کنم.

● بله! متوجه هستیم. ولی براساس تحلیل محتوا و بررسی‌هایی که انجام شده است، این رویکرد وجود ندارد و در کتاب‌ها سعی شده است تعادل جنسیتی حفظ شود و حتی در برخی موارد، مثل کتاب سال دوم، عکس این دیدگاه وجود دارد و کتاب دخترانه انگاشته می‌شود.

○ از فرصتی که به ما و نشریه خودتان اختصاص دادید متشکریم؛ به عنوان کلام آخر، اگر نکته دیگری مورد نظرتان هست بفرمایید.

● نکته پایانی که باید برای شما و دوستانی که نشریه شما را مطالعه می‌کنند بر آن تأکید کنم، این است که بخشی از مشکلات ما به خانواده‌ها بازمی‌گردد.

از معلمان عزیز انتظار داریم که بحث‌های دینی را به‌گونه‌ای طرح کنند تا اگر خانواده‌هایی هستند که چندان ارتباطی با مسائل مذهبی ندارند، از طریق تأثیر بر دانش‌آموزان، خانواده‌هایشان را هم در این زمینه جذب کنند؛ نه این‌که به‌گونه‌ای عمل کنند تا دانش‌آموزان به شکلی از درس دینی دلزده شوند که خانواده‌ها هم با این درس احساس مشکل کنند. به هر حال آن‌چه که مهم است، این موضوع به هنر معلمی و رفتار مناسب ایشان بازمی‌گردد.

همکاران ما باید مراقب باشند تا ارزیابی امتحان و ارزش‌یابی آن‌ها، ناظر بر محفوظات نباشد

